

**ВІЙНА. ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЧИ КОЛЕКТИВНЕ БОЖЕВІЛЛЯ?
КОМЕНТАР ДО СТАТТІ «АНАЛІЗ ЛІДЕРСТВА В МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИНАХ. ПСИХОДИНАМІЧНИЙ РАКУРС» А. ЛУПІСА**

Роман Кечур, Ph.D., лікар-психіатр, психоаналітик,
тренінговий аналітик і супервізор УКПП, УСП, ЄАП, ЄКПП
Кафедра психології і психотерапії
Український католицький університет
Українська Конфедерація Психоаналітичних Психотерапій
м. Львів, Україна

**WAR. INDIVIDUAL OR COLLECTIVE MADNESS? A COMMENTARY ON
THE “LEADERSHIP ANALYSIS IN INTERNATIONAL AFFAIRS:
A PSYCHODYNAMIC PERSPECTIVE” BY A. LUPIS**

Roman Kechur, Ph.D., M.D., psychoanalyst, training analyst
and supervisor of UCPP, UUP, EAP, ECPP
Psychology and Psychotherapy Department
Ukrainian Catholic University
Ukrainian Confederation of Psychoanalytic Psychotherapies
Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9489-7351>
kechur@ucu.edu.ua

Вступ. Ця коротка репліка написана на прохання головної редакторки «Українського психоаналітичного журналу» др. Мар'яни Великодної, а також мого близького друга проф. Михайла Пустовойта. Вона стосується коментаря до статті нашого американського колеги др. Александра Лупіса «Аналіз лідерства в міжнародних відносинах. Психодинамічний ракурс».

Це запрошення було для мене особливо доречним, оскільки протягом останніх двох років я присвятив декілька текстів темам аналізу особистості Владіміра Путіна та аналізу групових процесів, включаючи лідерство під час війни (Kechur & Haber, 2023).

У цій статті я спробую доповнити питання, порушені А. Лупісом, запропонувавши свій погляд на суспільне і політичне лідерство, а також розглянути з цієї перспективи деякі психологічні аспекти російської війни в Україні. Особливу увагу я зверну на певні методологічні та етичні ракурси цієї проблеми.

Історична перспектива. Автор резонно зауважує, що першою психоаналітичною

роботою в «жанрі» психобіографії можна вважати статтю Фрейда «Леонардо да Вінчі: спогад дитинства», опубліковану в 1910 році (Freud, 1910). Подібну спробу з елементами психоісторичної реконструкції Фрейд зробив наприкінці життя у своєму циклі статей «Мойсей і монотеїзм» (Freud, 1939). Цими роботами, які можуть зацікавити сучасного читача здебільшого цариною глибинної психології, ніж історичною достовірністю, засновник психоаналізу розширив застосування психоаналітичного методу і тим самим започаткував прикладний психоаналіз.

Етичні і технічні застереження. Етична проблема психобіографічних публікацій часто окреслюється як неможливість сформулювати компетентний висновок поза безпосереднім контактом з «пацієнтом». У випадку психоаналітичної біографії публічних осіб очевидно, що автори не мали такого контакту. Але, як не дивно, саме ця обставина і захищає нас від етичного конфлікту; адже ніхто з фахівців, які працювали з такими особами як психотерапевти, не змогли б публікувати свої висновки.

Весь такого роду матеріал ми публікуємо зі згоди наших пацієнтів, змінюючи ідентифікуючі ознаки аж до невпізнаності. У випадку публічних осіб для осмислення береться матеріал із відкритих джерел, який може коментуватися *будь-ким* за законами публічної дискусії. Етично ускладненим може бути лише наше публічне представлення себе як фахівців у галузі ментального здоров'я, що нібито надає нашим судженням ваги офіційного діагнозу. Для тих із нас, хто є лікарями-психіатрами, ця проблема стоїть ще гостріше. Здається, виходом могло би бути обов'язкове застереження в тексті про «немедичний» характер запропонованих висновків.

У спробах психоаналітичних психобіографічних досліджень ми також стикаємося з проблемами техніки. Класичний психоаналітичний метод роботи з пацієнтами використовує герменевтичний підхід, який для свого валідного застосування потребує аналітичної ситуації. До цієї аналітичної ситуації належить не лише місце, час, гонорар та правило вільних асоціацій. Найголовніше, до аналітичної ситуації належить добровільне свідоме бажання пацієнта бути проаналізованим. Пацієнти в таких стосунках виступають верховними експертами у своєму психоаналізі, остаточно верифікуючи наші висновки.

Натомість, у випадку з публічними особами ми часто маємо справу зі свідомим бажанням вводити в оману для здійснення контролю. Ні про яку співпрацю не йдеться. І не повинно. Для такої роботи, можливо, краще підійшов би феноменологічний метод детального опису, але цей пункт, очевидно, залишається на розгляд авторів.

Упередження і проблема нейтральності. Золотим стандартом не лише психоаналітичного, але й будь-якого наукового дослідження є неупереджений нейтральний дослідник, який мотивований науковим інтересом. Зигмунд Фройд ввів принцип нейтральності в психоаналітичну техніку, щоби впевнено окреслити психоаналіз як науковий метод. З точки зору ж нейрофізіології пізнання нейтральність неможлива, бо будь-який стимул, який не «забарвлюється» емоцією, залишається підпороговим, а отже, не стає об'єктом перцепції. Іншими словами, те, до чого ми залишає-

мося нейтральними, не може попадати в поле нашої уваги. За означенням.

З іншого боку, нашим завданням як психоаналітиків залишається усвідомлення своєї заангажованості. Власне, розуміння нашої неспроможності до об'єктивності залишається невеликим запобіжником перед нашою упередженістю. Тому всі наші висновки нам належить розуміти як науково обґрунтовані гіпотези.

Історичні аналогії. Автор описує роботу американських психоаналітиків над психологічним портретом Адольфа Гітлера, ніби пропонуючи нам найближчу аналогію до сьогоденної ситуації. Ця спроба потребує деяких коментарів. Гітлер, як і весь німецький нацизм, визнаний абсолютним злом, і таке порівняння зразу розставляє етичні оцінки. Але є і суттєві відмінності. У своєму людино-ненависницькому божевіллі Гітлер залишається західною людиною. Він марить про свою генеалогію як продовження традиції римських імператорів на противагу ідеї демократії. Тому Гітлер прямо говорить про геноцид і вбивства від імені «надлюдини». Натомість Владімір Путін розуміє себе спадкоємцем Сталіна. Відповідно, Путін здійснює геноцид і вбивства з довгими розмовами про мир, справедливість і захист Росії. Гітлер – цинічний божевільний вбивця, Путін – цинічний вбивця-соціопат. Ця різниця, яка має особистісний і культуральний аспекти, ускладнює діагностику і розпізнавання. Але є й подібності: обидва диктатори є протагоністами ущемленої самоповаги своїх народів. Німеччина прогнала Першу світову війну і тому почала Другу. Росія ж у виконанні Радянського союзу після 1917 року стала найбільшим антизахідним проектом і тому не лише разом з нацистською Німеччиною розв'язала Другу світову війну, але й конструює третю. Ці сценарії для обох народів не є єдино можливими, але мають очевидне своє підґрунтя.

Феномен диктатора. Важко собі уявити диктатора, який психологічно не ґрунтується на параної. Диктатура завжди сповідує «релігію» зовнішньої і внутрішньої загрози. «Вороги» мають злі наміри, а група, яку очолює диктатор, нібито перебуває у смертельній, часто невидимій, загрози. Сучасний російський

варіант диктатури (як і кожен інший) має свої особливості. Цю особливість можна було б метафорично назвати синдромом «подвійної свідомості». Вороги в особі «колективного Заходу» одночасно описуються не лише як могутні, підступні і загрозові, але й як слабкі, дезорганізовані, примітивні і морально розкладені – «Гейропа». Ці дві лінії пропагандистського нарративу втілюють дві головні соціально-психологічні риси російського диктатора: параноїдну та антисоціальну. Обидві ці риси ми можемо спостерігати безпосередньо в медіа. Путін, який «усіх переграє», і Путін, який сидить за шестиметровим столом, захищаючись від вірусів своїх співрозмовників.

Народ як велика група. Складність політкоректності полягає в тому, що у сучасному професійному дискурсі табуваними є розмови про певні особливості національних характерів. Розуміючи це обмеження, яке має виправдане історичне пояснення, спробуємо розглянути це питання, спираючись на розуміння групової динаміки Вільфріда Біона (Grinberg, Sor & Bianchedi, 1977). Цей погляд дає можливість подивитись на всі народи як на архаїчні групи, які мають спроможність бути раціональними лише завдяки спеціалізованим робочим групам. Іншими словами, американці, німці чи українці можуть бути відносно раціональними, тому що еліти цих народів у різному ступені, але керуються раціональними аргументами і комунікують їх своїм суспільствам. Російський політичний істеблішмент використовує параноїдну стилістику комунікації і прирікає населення на вічну «боротьбу-втечу», виконуючи роль не контей-

нера, а протагоніста. В такий спосіб феномен «залежності від пройденого шляху» унеможливує опрацювання історичних травм і створює ефект безконечного жаху, який повторюється (Mahoney & Schensul, 2006).

Висновок. Публікуючи дослідження з психобіографії публічних осіб, мусимо пам'ятати обмеження цього типу робіт. Наші роздуми і заключення повинні формулюватися і розумітися нами як припущення, базовані на досвіді і професійній експертизі. Ми повинні уникати етичних порушень через «медикалізацію» висновків та зловживання професійною компетентністю для надання надмірної ваги своїм заключенням. Для такої роботи можемо спиратися на розуміння властивостей психоаналітичних фактів за Полем Рікером, який запропонував використовувати герменевтичний підхід як послідовне здійснення операцій розуміння у співвідношенні з інтерпретацією текстів (Ricoeur, 1995).

Окремо можна сказати про роль українських психоаналітиків в осмисленні імперського російського спадку, а також психопатології російського диктатора. Ми добре знаємо мову, культуру та сучасний суспільний контекст Росії. Ми можемо мати визнану експертизу в цих питаннях, вага яких, здається, в найближчому майбутньому, на жаль, буде зростати. Однак для цього нам потрібно осмислювати наші сильні і природні афекти.

Насамкінець, важливо не забувати про нашу здатність мріяти як професійну і людську потребу (Ogden, 2018). Мріяти в тому числі і про інших пацієнтів, тих, яких ми вчилися лікувати, тих, яких, можливо, любили.

Список літератури:

- Kechur, R., Haber, D., & Translation by Anastasia Fehir. (2023). An exchange with Roman Kechur: Preserving thinking during wartime. *Psychoanalysis, Self and Context*, 18(3), 364–378.
- Freud, S. (1999). Leonardo da Vinci: A Memory of His Childhood.
- Freud, S. (1939). Moses and monotheism.
- Grinberg, L., Sor, D., & de Bianchedi, E.T. (1977). *Introduction to the work of Bion: Groups, knowledge, psychosis, thought, transformations, psychoanalytic practice*. Jason Aronson.
- Mahoney, J., & Schensul, D. (2006). Historical context and path dependence.
- Рікер, П. Герменевтика та метод соціальних наук. URL: https://stud.com.ua/42279/filosofiya/riker_germenevtika_metod_sotsialnih_nauk. (дата звернення: 10.09. 2022).
- Ogden, T. (2018). *Reverie and interpretation: Sensing something human*. Routledge.

Анотація. Цей текст є коментарем до статті «Аналіз лідерства в міжнародних відносинах. Психодинамічний ракурс» Александера Лупіса, опублікованої у цьому ж випуску. Як український дослідник теми лідерства під час війни та особистості Владіміра Путіна автор доповнює

ідеї, сформульовані доктором Лупісом, своїми спостереженнями та міркуваннями. Зокрема, щодо етичних меж публікації висновків психобіографічних досліджень публічних осіб він підкреслює, що матеріал із відкритих джерел може коментуватися будь-ким за законами публічної дискусії, на відміну від матеріалу, отриманого під час професійного обстеження чи терапевтичних втручань. Етична складність у цьому разі може виникати, якщо автор такого висновку публічно представляє себе як фахівця із ментального здоров'я, що може створити враження постановки офіційного діагнозу. Тому обов'язковим є застереження в тексті про «немедичний» характер запропонованих висновків. Автор також підкреслює, що у випадку аналізу публічних осіб, які є політичними лідерами, слід враховувати їхнє свідоме бажання вводити в оману для здійснення контролю. Крім того, автор наголошує на неможливості підтримання нейтральності у дослідженні політичних лідерів, однак досліднику важливо усвідомлювати свою упередженість, щоб пам'ятати, що сформульований висновок залишається гіпотезою. Щодо історичних паралелей, автор підтримує порівняння Владіміра Путіна з Адольфом Гітлером, запропоноване Александром Лупісом, але підкреслює, що Путін, імовірно, вважає себе спадкоємцем Сталіна, а не Гітлера. Загалом він пропонує до розгляду дві головні соціально-психологічні риси російського диктатора: параноїдну та антисоціальну. Параноїдні ж комунікаційні стилі притаманні представникам російської влади, що прирікає населення на вічну «боротьбу-втечу» й унеможлиблює опрацювання історичних травм російським суспільством.

Ключові слова: Владімір Путін, лідер, лідерство, психоаналіз, психобіографія.

Abstract. This text is a commentary on “Leadership analysis in international affairs: A psychodynamic perspective” by Alexander Lupis, published in this issue. As a Ukrainian researcher of wartime leadership and the personality of Vladimir Putin, the author complements the ideas formulated by Dr. Lupis with his own observations and thoughts. In particular, regarding the ethical boundaries of publishing the conclusions of psychobiographical studies of public figures, he emphasises that material from open sources can be commented on by anyone according to the rules of public discussion, unlike material obtained during professional examination or therapeutic interventions. An ethical difficulty in this case may arise if the author of such a conclusion publicly presents himself or herself as a mental health professional, which may create the impression of an official diagnosis. Therefore, it is imperative that the text contains a warning about the “non-medical” status of the proposed conclusions. The author also emphasises that when analysing public figures who are political leaders, their deliberate desire to mislead for the purpose of control should be taken into account. The author also emphasises the impossibility of maintaining neutrality in the study of political leaders, but it is important for the researcher to be aware of their bias in order to remember that the conclusion drawn remains a hypothesis. In terms of historical parallels, the author supports the comparison of Vladimir Putin with Adolf Hitler proposed by Alexander Lupis, but emphasises that Putin probably considers himself the heir to Stalin, not Hitler. In general, he suggests that there are two main socio-psychological traits of the Russian dictator: paranoid and antisocial. Paranoid communication styles are inherent in the Russian authorities, which condemns the population to a repetitive “fight-or-flight” activity and makes it impossible for Russian society to process historical traumas.

Key words: leader, leadership, psychoanalysis, psychobiography, Vladimir Putin.